

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Spory mezi liberálním a radikálním feminismem:
komparativní pohled**

Michaela Střihavková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Spory mezi liberálním a radikálním feminismem:
komparativní pohled**

Michaela Střihavková

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Strnadová, Ph.D.
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Lence Strnadové, Ph.D. za vstřícnost, cenné rady, připomínky, odborné vedení a čas, který mi ochotně věnovala při řešení této problematiky.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 POJEM FEMINISMUS, EMANCIPACE ŽEN, HISTORICKÝ VÝVOJ FEMINISMU	5
2.1. Pojem feminismus	5
2.2. Feminismus jako snaha o emancipace žen	7
2.3. Francie	9
2.4. USA	10
2.5. Velká Británie	11
2.6. Mary Wollstonecraft	12
2.7. První vlna feminismu	13
3 DRUHÁ VLNA FEMINISMU A GENDEROVÉ TEORIE	16
3.1 Nástup druhé vlny feminismu	17
3.2 Myšlenkový základ druhé vlny feminismu	18
3.3 Genderově reformní teorie a teorii genderově motivovaného odporu	23
3.4 Hnutí druhé vlny feminismu	26
4 SPORY MEZI LIBERÁLNÍM A RADIKÁLNÍM FEMINISMEM ..	28
4.1 Vzdělávání	28

4.2	Rodinný život a zaměstnání	32
5.	KRITIKA FEMINISMU.....	36
5.1.	Kritika liberálního feminismu	36
5.2.	Kritika radikálního feminismu	38
6.	ZÁVĚR.....	40
7.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ:	45
9.	RESUMÉ	49

1 ÚVOD

Zamyslíme-li se nad děním poslední třetiny 18. stol., většině z nás vyvstanou na mysli události ve Francii a v USA. V USA byla v 70. letech 18. stol. vyhlášena Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a ve Francii byla v 90. letech 18. stol. rozpoutána nejdůležitější evropská politická revoluce, kterou byla dnes nám všem známá Velká francouzská revoluce. Vyhlášení Deklarace nezávislosti Spojených států amerických je považováno za signál, který do značné míry ovlivnil budování moderního státu. Velká francouzská revoluce se nesla ve znamení boje proti tehdejšímu režimu. Prostřednictvím Deklarace nezávislosti Spojených států amerických se usilovalo o zajištění svobody, života a štěstí každého člověka a Velká francouzská revoluce se nesla v duchu svobody, rovnosti a bratrství. Tyto dvě události se značnou měrou podílely na přiznání základních lidských, občanských práv a svobod všem mužům a ženám. V reakci na tyto události byly zakládány první ženské kluby, ve Francii a v USA se začalo formovat do té doby neznámé hnutí, kterým je dnes natolik známé ženské hnutí.

Feministické hnutí je jedním z nejmladších sociálních hnutí současnosti, které se vyvíjelo od poslední třetiny 18. století. Období poslední třetiny 18. stol. až po 30. léta 20. stol. je známo jako tzv. první vlna feminismu, na kterou navázala od 60. let 20. stol. až do 80. let 20. stol. námi zkoumaná tzv. druhá vlna feminismu. V rámci druhé vlny feminismu vznikla řada nových proudů a směrů feminismu. Mezi proudy feministického myšlení, které tvoří hlavní náplň této práce a které od 60. let 20. stol. výrazně vynikaly, patří v té době již existující liberální feminismus a mezi nově vznikající proudy feministického myšlení taktéž tvořící hlavní náplň této práce, patřil v 60. letech 20. stol. radikální feminismus.

Každá práce či výzkum jsou zpracovávány za nějakým účelem a jinak tomu není ani u této práce. Stanovení účelu každé práce je doprovázeno spousty otázkami, které uvedeme i v této práci. Co to vlastně feminismus je? Je možné tento pojem definovat? Liberální feminismus a radikální feminismus, jak je uvedeno výše, se nejvíce projeví v tzv. druhé vlně feministického myšlení tedy od 60. let 20. stol. Tyto dva proudy feminismu jsou zařazeny do odlišných teoretických táborů. Liberální feminismus patří do tzv. genderově reformní feministické teorie a radikální feminismus patří mezi tzv. feministické teorie genderově motivovaného odporu. Jak toto zařazení do teorií ovlivňuje směr těchto obou proudů feminismu? Vzhledem k tomu, že jsou tyto dva proudy feminismu zařazeny do odlišných teorií, je pravděpodobné, že jejich názorová orientace bude značně diferenciována, a proto lze očekávat spory mezi těmito dvěma proudy feminismu. Jakých témat se spory mezi těmito dvěma proudy feminismu týkají? Žádná z teorií, která se kdy zformovala, nebyla ušetřena kritice a stejně tak je tomu i v případě liberálního a radikálního feminismu. Jaké názory těchto dvou proudů feminismu čelí největší vlně kritiky? Vzhledem k tématu celé práce *Spory mezi liberálním a radikálním feminismem* vyvstává také otázka týkající se největších teoretických rozdílů mezi liberálním a radikálním feminismem. Na všechny výše zmíněné otázky se pokusíme v této práci odpovědět.

V úvodu této práce bychom samozřejmě neměli opomenout zmínit strukturu práce, která je následující. Práce je členěna do několika kapitol, které jsou zaměřeny na následující témata, která souvisí s liberálním a radikálním feminismem. V úvodní kapitole si podrobně představíme feministické hnutí. Jedná se tedy o teoretický úvod celé práce. V této kapitole se pokusíme definovat pojem feminismus jako názorový proud složený z různých snah o emancipaci žen. V rámci této kapitoly také zmíníme historii feminismu, tedy to jak postupně vznikal a vyvíjel se. Prostřednictvím historie feministického hnutí se dostaneme do období 18.

stol. až po 30. léta 20. století. S historií feminismu souvisí již zmíněná první vlna feminismu a druhá vlna feminismu. První vlnu feminismu si v první kapitole také charakterizujeme, ale jen stručně, neboť se práce zabývá zejména obdobím druhé vlny feminismu.

Ve druhé kapitole si charakterizujeme druhou vlnu feminismu tedy období od 60. let 20. stol. Druhá vlna feminismu souvisí s tématem této práce, neboť se liberální a radikální feminismus nejvíce projevil právě v tomto období. Vzhledem k tomu, že oba proudy tohoto hnutí spadají do jiné teorie, představíme si také tzv. genderově reformní feministickou teorii a tzv. feministickou teorii genderově motivovaného odporu. Na charakteristiku teorií navazuje další kapitola, která se již zabývá hlavním tématem této práce.

Jak je již výše zmíněno, hlavní téma této práce a téma třetí kapitoly tvoří *Spor mezi liberálním a radikálním feminismem* rozpracován pomocí komparativní metody. Vzhledem k zařazení liberálního feminismu a radikálního feminismu do odlišných teoretických táborů se zabýváme spory, které z tohoto zařazení vyplývají. Teoretický tábor, do něhož je zařazen liberální feminismus nepoukazuje na rozdílnosti mezi muži a ženami, ale naopak poukazuje na podobnosti mezi pohlavími, které si definujeme. Tyto teoretické tábory se snaží dosáhnout genderových změn mezi muži a ženami ve společnosti zejména prostřednictvím úprav zákonů. Prostřednictvím úprav zákonů se snaží ženám umožnit rozhodování na základě jejich svobodné volby. Prostřednictvím jakých úprav zákonů se snaží dosáhnout genderových změn, si v této kapitole také uvedeme. Oproti tomu teoretický tábor, do něhož je zařazen radikální feminismus se vymezuje vůči snaze genderově reformní feministické teorii, a to dosáhnout změn pomocí úpravy zákonů. Dle radikálního feminismu je sexuální útlak největší mírou diskriminace, a proto se zaměřuje zejména na tuto problematiku způsobující nerovnost

mezi muži a ženami ve společnosti. Na základě těchto zmíněných definic dochází k zásadním sporům mezi těmito proudy feminismu, na které se podrobně zaměříme.

Ve čtvrté tedy poslední kapitole této práce se budeme věnovat současné kritice liberálního a radikálního feminismu. Jak kritika liberálního feminismu, tak kritika radikálního feminismu vychází nejčastěji od představitelk ostatních proudů feminismu. Liberální feminismus je často kritizován, kvůli své umírněnosti a radikální feminismus je často kritizován, kvůli znehodnocení identity mužů a žen. Liberální feminismus a radikální feminismus nejsou kritizovány pouze představitelkami ostatních proudů feminismu, ale také za postupnou stagnaci obou zkoumaných proudů feminismu. Kritiku představitelk ostatních proudů feminismu i kritiku liberálního a radikálního feminismu kvůli stagnaci zmíníme v této části práce.

V závěru práce si zodpovíme stanovené otázky v úvodu práce. Následně zhodnotíme zásadní rozdíly mezi zkoumanými proudy, které vedou ke sporům liberálního a radikálního feminismu. V neposlední řadě se zaměříme na kritiku obou směrů.

Z hlediska metodologie budeme v práci využívat několik metod. Základem celé práce, jak jsme již uvedli, bude srovnávací metoda tzv. komparace, metoda analýzy textů a bádání. Celá práce bude provázána metodou analýzy textů. Pomocí analýzy textů budeme aplikovat teorii na praxi. Základním kritériem naší komparace jsou spory mezi liberálním feminismem a radikálním feminismem. Ve třetí kapitole zdůrazníme pomocí komparace v rámci těchto dvou proudů feminismu zkoumané souvislosti, z nichž nám vyplynou jejich odchylky. Na základě zjištěných odchylek se pokusíme objasnit původ rozdílností. Ve čtvrté kapitole bude

použita metoda bádání, kde pomocí interpretace původních idejí a současných událostí zmíníme kritiku liberálního a radikálního feminismu.

Informace do této práce byly čerpány zejména z knižních zdrojů českého a cizojazyčného vydání. Tyto zdroje byly často od autorek, které jsou s feministickým hnutím úzce spojeny, jako jsou Betty Friedan a Mary Wollstonecraft. Také bylo čerpáno ze zdrojů, z nichž bylo možné vyvodit objektivní názor na celou problematiku. Prioritně použité zdroje knižního vydání byly doplněny několika články v českém i cizojazyčném vydání dostupných na internetových stránkách jako jsou Gender Studies nebo Journal of Classical Sociology.

2 Pojem feminismus, emancipace žen, historický vývoj feminismu

Jak již bylo řečeno, v úvodu práce si nejprve definujeme pojem feminismus a s ním spojené odborné pojmy. Následně si definujeme feminismus jako názorový proud složený ze snah o emancipaci žen, kde se seznámíme s historickým vývojem feministického hnutí od 18. stol. do 30. let 20. stol. Toto období zahrnuje vývojově důležitou etapu feministického hnutí, tzv. první vlnu feministického hnutí, kterou v této části práce stručně charakterizujeme. Objasnění historického vývoje feministického hnutí i první vlny feministického hnutí tvoří základ pro další zkoumání této práce.

2.1. Pojem feminismus

Feminismus původně pochází z latinského slova femina = žena. Feminismus je ideologie, která je přesvědčena o znevýhodněném postavení žen ve společnosti vůči mužům. Feministické hnutí bojuje za rovnoprávnost žen s muži a uzákonění takových práv, která by umožnila

ženám rozhodovat o záležitostech týkající se jejich vlastního života. Dalším pojmem, který se ve spojení s feministickou teorií používá, je tzv. feminizace. Feminizace označuje procesy a činnosti, které směřují k převaze žen nad muži (Jandourek 2012: 82-83; Petrusek 2000: 222). Podobné označení je používáno i pro procesy a činnosti, které směřují k převaze mužů nad ženami tj. maskulinizace.

S feminismem také souvisí pohlaví a gender. Pohlavím rozumíme rozdělení lidí na muže a ženy. Toto rozdělení je předurčeno charakteristickými rozdílnými biologickými vlastnostmi (Oakleyová 2000: 121). Nejen, že je pohlaví předurčeno charakteristickými biologickými vlastnostmi mužů a žen, ale samotné předurčuje vnímání ostatních představitelů jednotlivých pohlaví. Vnímání ostatních jedinců srze pohlaví je spojeno s určitými předem danými ambicemi, pozicemi, schopnostmi a tendencemi chování mužů a žen ve společnosti (Renzetti – Curran 2003: 20; Valdřová 2006: 6).

Na základě rozdělení jedinců na muže a ženy vznikla společenská kategorie gender. Gender neboli rod je slovo řeckého původu. Toto slovo označuje rozdělení jedinců na muže a ženy, ovšem nikoli na základě charakteristických rozdílných biologických vlastností, jak tomu bylo u pohlaví, ale jde o rozdělení mužů a žen na základě kulturních vlastností. Kulturní vlastnosti jsou přijímány jako obecně platné, správné charakteristiky a stereotypy mužského a ženského pohlaví (Oakleyová 2000: 121; Renzetti – Curran 2003: 20; Valdřová 2006: 10).

Gender je spojen s tzv. genderovými stereotypy. Genderové stereotypy předurčují všeobecně platné charakteristiky toho, jak má vypadat normální muž a jak má vypadat normální žena (Renzetti – Curran 2003: 20-21; Valdřová 2006: 10-11).

Vzhledem k tomu, že se podstatná část úvodu této práce věnuje definici feminismu jako názorovému vývoji složenému ze snah o emancipaci žen, tak si objasníme význam slova emancipace. Jedná se o snahu utlačované skupiny (v našem případě skupinu žen) vymanit se z útisku. Emancipace je snahou o nezávislost, osvobození a zrovnoprávnění (Jandourek 2001: 72). Ženská emancipace se nejvýrazněji projevovala právě v období poslední třetiny 18. stol. až po období počátku 20. stol. Ženy usilovaly o ekonomickou, politickou a sociální rovnost s muži, čímž se chtěly vymanit z nadvlády mužů.

2.2. Feminismus jako snaha o emancipace žen

Je nutné zmínit, že se odlišné postavení mužů a žen objevuje již ve starověku v mnoha náboženstvích světa. Odlišné postavení mužů a žen ve starověkém náboženství je možné prokázat skrze existenci mužských a ženských božstev. Mužská a ženská božstva předurčovala postavení mužů a žen a vedla k odlišnému vnímání postavení obou pohlaví (Neumann, Kostka 1999: 999; Valdřová 2004: 151). Charakteristický pojem, který je spojen s mužskými a ženskými božstvy je „posvátno“. Koncept posvátna byl ovlivněn danou dobou a kulturou. Původně se posvátno vázalo hlavně k ženám jako dárkyním života, postupem času se tento koncept začal vázat výlučně k mužům a následně došlo ke vzkříšení ženských forem posvátna (Valdřová 2004: 151-152). Vývojem posvátna je možné sledovat prvky feministické ideologie již ve starověku.

Ještě před samotným bojem žen o emancipaci, se ženy snažily vybudovat pozice, které by byly výhradně slučovány s jejich pohlavím. Tyto snahy probíhaly v několika fázích. Jako první je nám známa mezipohlavní dělba práce, která se vyznačuje charakteristickými

činnostmi pro skupinu mužů a pro skupinu žen. Na fázi, kdy všechny ženy vykonávaly stejné činnosti, ale odlišné od činností, které vykonávali muži, navazuje období, kdy docházelo ke vzniku různých pracovních oborů v rámci mužské činnosti (Neumann, Kostka 1999: 996). Poslední fáze je řazena k prvotním snahám o emancipaci žen. K emancipaci žen docházelo nejprve u žen z bohatých vrstev společnosti, později u žen z nižších vrstev společnosti. Boje o emancipaci probíhaly nejprve jako protesty jednotlivých žen, které následně vystřídala skupinová hnutí žen. Ženy se nejprve vymanily z patriarchálního poddanství a utvořily společenskou vrstvu, která nejen konkurovala mužům, ale zároveň se od mužů osamostatnila (Renzetti – Curran 2003: 36-37). Konkurence a samostatnost žen byla z velké části započata možností žen pracovat mimo domácnost.

Až do období 19. stol. není možné hovořit o ženském hnutí, ale pouze o snaze jednotlivých žen se duševně osvobodit od mužů (Neumann, Kostka 1999: 997-998). Mezi tyto slavné ženy patřily např. Kristýna Pisanská¹, mademoiselle de Gournay, Markéta Navarrská nebo Anna Dacierová atd. Všechny tyto ženy se zabývaly otázkou emancipace žen, otázkou rovnoprávnosti žen a ženskou učeností v období 15. a 16. stol. Vlivem těchto významných autorek se v 17. stol. dostala otázka ženského učení do povědomí společnosti a v 18. stol. se dostala do povědomí společnosti i otázka vyššího vzdělání žen (Renzetti – Curran 2003: 36).

Jak jsme si výše uvedli, období, v němž docházelo ke snahám o emancipaci žen, je zakořeněno hluboko v historii. Nejvýraznější snahy o emancipaci žen, které předcházely vzniku feministické ideologie, byly

¹ Francouzská autorka, která se jako první žena zabývala otázkou ženské emancipace (Renzetti – Curran 2003: 36).

viditelné v 70. letech 18. stol. v USA před prohlášením nezávislosti, v 90. letech 18. stol. ve Francii před Velkou francouzskou revolucí a v posledním desetiletí 19. stol. ve Velké Británii.

První projevy, prostřednictvím kterých ženy prezentovaly svoji nespokojenost s vlastním postavením ve společnosti, probíhaly souběžně s boji proti otroctví. Tyto projevy byly z počátku často bojkotovány a znemožňovány. První možná veřejná vystoupení žen za dobytí svých práv se konala samostatně a navrhované požadavky a zákony byly přijímány jednomyslně. Jednalo se o takové požadavky, jako jsou např. volná pravidla oblékání, péče o děti, vlastnická práva žen atd. (Rapport 2005: 282; Renzetti – Curran 2003: 37-38).

2.3. Francie

Francie patří mezi země, které se nejvýrazněji zasadily o zrovnoprávnění žen s muži. Ve Francii existovala skupina tzv. aristokratických žen, které byly nejprve ctěny jako muži díky jejich schopnosti reprezentovat zájmy stejně dobře jako opačné pohlaví, někdy dokonce lépe. Aristokratické ženy nebyly jedinými představitelkami Francie, jež hájily zájmy žen. Ve Francii vznikl postupem času klub tzv. revolučních měšťanských žen. Představitelky tohoto klubu se ovšem spokojily pouze s legislativním ukotvením práva na práci, ale o zlepšení pracovních podmínek nebo o další práva v oblasti zrovnoprávnění s muži neusilovaly (Neumann, Kostka 1999: 999-1000). V pokročilé fázi tehdejšího dělnického hnutí, v době kdy byla situace ve Francii stále více vyhrcoaná, se muži cítili stále více ohroženi vyšší platového ohodnocení žen a začali se proti ženám bouřit. Proto se představitelky klubu revolučních měšťanských žen začaly stahovat do ústraní. V důsledku tohoto kroku přestaly mít názory žen stejnou váhu jako názory mužů.

Následně usilovali představitelé národního shromáždění o omezení ženského vzdělání, o omezení politických práv žen a zamezení snah žen o rovnoprávnost s muži. Ženy se proti myšlenkám představitelů národního shromáždění začaly bouřit a začala být formována první ženská hnutí (Neumann, Kostka 1999: 1000-1001; Rapport 2005: 281-283).

Mezi nejznámější a nejvýraznější revoluční představitelky a organizátorky ženských hnutí poslední třetiny 18. stol. ve Francii patřila Olympe de Gouges. Olympe de Gouges byla autorkou známého manifestu pro práva žen *Deklarace pro práva ženy*, prostřednictvím kterého se snažila osvobodit ženy z nadvlády mužů v buržoazní společnosti. Vrcholní političtí představitelé jako např. radikální poslanec Amar se proti ženským spolkům vymezovali natolik, že ustanovili zákon, který zakazoval jejich utváření (Krasin 1986: 155; Neumann, Kostka 1999: 1002-1003). Myšlenky rovnoprávnosti mužů a žen se ve Francii znovu objevovaly po Velké francouzské revoluci. Důsledkem těchto myšlenek bylo např. zakládání ženských škol.

2.4. USA

USA jsou další ze zemí, kde docházelo k výrazným snahám o zrovnoprávnění žen s muži. V USA bojovala za rovnoprávnost žen Abigail Smithová Adamsová, která reagovala na novou ústavu USA, v níž nebyly hájeny zájmy žen (Neumann, Kostka 1999: 999). Abigail Smithová Adamsová usilovala právě o to, aby byla do nové ústavy zanesena ženská práva a zároveň usilovala o politickou rovnoprávnost žen s muži.

Na emancipaci žen se z velké části podílely zejména změny hospodářských poměrů žen, liberalismus a kapitalismus. Tyto změny a

ideologie umožnily ženám vyniknout zejména v pracovní sféře. Zároveň tyto změny směřovaly pozornost společnosti k oblasti práv žen a zároveň vyvolávaly nutnost diferenciacce žen (Neumann, Kostka 1999: 1005-1006). Díky těmto změnám došlo v USA a v mnoha dalších zemích k poměrně rychlému převratu týkajícího se účasti žen na hospodářském životě, možnosti vzdělávání žen a to i na tehdejších SŠ a VŠ (Neumann, Kostka 1999: 1007-1009). Z počátku bylo ženské hnutí veřejností vnímáno poměrně negativně a to až do 70. let 19. stol., kdy zaujímaly ženy dle zákona stejnou úroveň jako muži.

2.5. Velká Británie

Ve Velké Británii došlo k rozšíření boje za rovnoprávnost žen již v období 17. stol. během přechodu feudální společnosti ke kapitalistické společnosti. Toto období přineslo četné společenské změny až po změny práv týkající se dosavadního postavení žen (Krasin 1986: 155). Ne všechna práva, která upravovala dosavadní postavení žen, byla ukotvena v legislativě Velké Británie. Právě ta práva, která nebyla ukotvena v legislativě Velké Británie, vyvolala vlnu protestních hnutí organizovaných ženami, které usilovaly o jejich dodatečné legislativní ukotvení.

V posledním desetiletí 19. stol. byla ve Velké Británii založena tzv. Národní unie ženských volebních spolků, která zastupovala zájmy žen střední vrstvy společnosti. Tato organizace žen kladla během svého jednání důraz na dodržování tamních zákonů. Proti Národní unii ženských volebních spolků stála ve Velké Británii tzv. Ženská sociální a politická unie. Velká Británie se proslavila skrze světově proslulé sufražetky², které bojovaly zejména za uzákonění volebního práva žen.

² Dle suffragettes tj. aktivistky za volební právo žen (Valdrová 2004: 186).

Sufražetky chtěly prosadit své zájmy pomocí takových praktik, jako jsou lobbování, písemné způsoby šíření myšlenek nebo shromáždění (Valdrová 2004: 186-187). Způsoby jakými sufražetky usilovaly o prosazení svých zájmů a uznání tehdejšího společenského kapitalistického řádu byly natolik přesvědčivé, že se ženám podařilo na svou stranu získat i řadu mužských příznivců, kteří bojovali po jejich boku. Zároveň budily sufražetky respekt u tehdejších francouzských feministek díky jejich nebojácnosti, která se projevovala v jejich útocích na soukromý majetek a jinými násilnými praktikami, které nebyly této skupině žen cizí (Rapport 2005: 282-283).

Nejznámější představitelkou sufražetek a liberálního feminismu byla autorka slavného díla *Obrana práv žen* Mary Wollstonecraft. Toto dílo bylo ovlivněné předchozím děním ve Francii tedy Velkou francouzskou revolucí a osvícenstvím. Mary Wollstonecraft vysvětlovala rozdíly mezi muži a ženami fyzickými dispozicemi. V tomto díle usiluje Mary Wollstonecraft taktéž o zrovnoprávnění mužů a žen. K podobnému vývoji jako ve Francii, USA a Velké Británii docházelo v mnoha dalších evropských i mimoevropských zemích např. v Německu, v Severských zemích, v Austrálii, v Japonsku atd. (Krasin 1986: 155-156).

2.6. Mary Wollstonecraft

Mary Wollstonecraft je nejslavnější představitelkou proudu liberálního feminismu. Její dílo *Obrana práv žen* tvoří myšlenkový základ feministického proudu, ke kterému je řazena. Mary Wollstonecraft se ve svém díle postavila proti tehdy přijímané myšlence o rozdílných schopnostech obou pohlaví. Tvrdila, že se ženy rodí rovny mužům, a že se charakter obou pohlaví utváří v důsledku působení socializace.

Nerovnost mužů a žen je dle ní pouhým sociálním konstruktem (Wollstonecraft 1999).

Podle Mary Wollstonecraft je každý člověk natolik svobodný nakolik se cítí. Ženy a muži mají vyrovnané možnosti a záleží pouze na nich samotných, jakým směrem budou svůj život směřovat. Na nerovnoprávném postavení žen se podílí zejména výchova. Mary Wollstonecraft navrhovala reformu zákonů o vzdělání, prostřednictvím níž by bylo dosaženo vyrovnaného zastoupení mužů a žen v oblastech společenského života. Ženy a muži by spolu neměli soupeřit, ale měli by být společníky, kteří vzájemně usilují o stejná práva pro muže i ženy (Wollstonecraft 1999).

2.7. První vlna feminizmu

První vlna feminizmu je výsledkem přechodu tradiční společnosti k moderní společnosti, která úzce souvisí s feudálním řádem. Právě feudální řád patří mezi hlavní příčiny pohlavně polarizované společnosti a rozdílného nahlížení na postavení mužů a žen v různých společenských vrstvách. V tradiční společnosti neexistovaly ekonomické a politické rozdíly mezi muži a ženami.

S příchodem moderní společnosti se objevilo odlišné vnímání postavení mužů a žen již od narození. Muž byl vnímán jako zcela svobodný nikomu nepodřízený jedinec, kdežto žena byla vnímána jako podřízený jedinec, který nemá právo na seberealizaci. Žena v tomto období nadále představovala stvoření, které se mělo starat o domácí krb, kdežto muž představoval stvoření, které zajišťovalo rodinu finančně. Tyto základní premisy byly zakotvené i v zákonech (Oates-Indruchová 1998: 22-23). Na ženy bylo nahlíženo jako na méněcenné, méně inteligentní a

neschopné bytosti. S nástupem moderní společnosti byly ženy závislé na mužích, stávaly se součástí autority, image a statusu muže. Na základě výše zmíněných tvrzení vyplývá, že ženy měly být oddané a poddajné mužům.

První vlna feministického hnutí se projevuje od poslední třetiny 18. stol. až po 30. léta 20. stol. V evropském prostředí se první vlna feministického hnutí vyvíjí souběžně s osvícenstvím a v USA se vyvíjí souběžně s abolicionistickým hnutím. První vlna feministického hnutí se nejvýrazněji projevila prvními veřejnými masovými hnutími během Velké francouzské revoluce. Jde o období, které se vyjadřuje k „vlastnictví své osoby“ u žen, tedy ke svobodě žen. Ženy nebyly vlastníky své osoby de iure ani de facto (Valdrová 2004: 169-170). Snaha o přiznání politických a sociálních práv v řadě oblastí byla základním cílem žen podílejících se na první vlně feministického hnutí. Vlastnictví své osoby, základní občanská práva, politická práva a zejména volební právo byly hlavními podněty první vlny feministického hnutí. Významnou změnou tohoto období bylo přiznání některých vlastnických práv ženám v Anglii, ve Francii a v Německu (Renzetti – Curran 2003: 36-39; Valdrová 2004: 169-172). Tento krok tehdy předznamenal významný posun v boji za rovnoprávné postavení žen. Nutno ale podotknout, že byl od samého počátku ostrým trnem v oku většině mužů ve společnosti.

Nejznámějšími představitelkami feministického myšlení byly výše zmíněné Olympe de Gouges z Francie, Mary Wollstonecraft z Velké Británie, Abigail Smithová Adamsová z USA, ale také představitelky první vlny feministického myšlení jako např. Elizabeth Blackwell, Charlotte Perkins Gilman, Margaret Sanger, Frances Willard nebo Victoria Claflin Woodhull (Renzetti – Curran 2003: 39-40). Všechny tyto představitelky koncentrovaly svoji pozornost na tehdy společností opomíjená témata,

kteřá se tÝkala žen. Mezi tato tÝmata patřily pohlavní rozdÍly mezi muži a ženami, sociální rozdÍly tÝkající se obou pohlaví, tÝmata tÝkající se reprodukce, veřejného vystupování žen atd. Obzvlášť významnou představitelkou byla žena, kteřá se jako první angažovala v politickém životě USA, Victoria Claflin Woodhull (Renzetti – Curran 2003: 41-42).

Veškeré požadavky na institucionální změny, které plynuly z řad obyvatel, byly s nástupem moderní společnosti realizovány muži. Tento fakt byl jedním z elementů, který se snažily ženy skrze první vlnu feministického myšlení změnit. Ženy usilovaly o právo na vzdělání, právo na majetek a volební právo. Cesta, která vedla k přiznání těchto práv, nebyla vůbec jednoduchá. Prvotní referendum konané za účelem přiznání volebního práva nejen žen, ale také Afroameričanů v Kansasu v r. 1867 bylo neúspěšné. Vlivem tohoto neúspěchu byly ženami zakládány takové organizace jako Americká společnost pro volební právo žen AWSA³, Národní společnost pro volební právo žen NWSA⁴, které se přes nevalnou přízeň americké společnosti v r. 1890 sloučily v jedinou organizaci. Mimo tyto organizace vznikaly během tohoto období také mnohé další (Renzetti – Curran 2003: 41).

Volební právo bylo ženám přiznáno koncem 19. stol. pouze v několika státech USA, a proto boj žen za přiznání jejich práv pokračoval. Významnou revoluci koncem 19. stol. představovalo přiznání vlastnických a majetkových práv ženám a v neposlední řadě uzákonění rozvodu. Skrze uzákonění rozvodu přestaly být ženy vázány poslušností k mužům. Na tento krok navázal počátkem 20. stol. další významný krok, kdy byla uzákoněna možnost matek a dětí požadovat „výživné“ od otců. Všechna tato práva byla ženám přiznána v Anglii, ve Francii a v Německu a v téměř všech ostatních evropských zemích po 1. sv. válce. Zejména

³ American Woman Suffrage Association (Renzetti – Curran 2003: 41).

⁴ National Woman Suffrage Association (Renzetti – Curran 2003: 41).

vlivem přiznání volebního práva žen došlo k poklesu účasti žen na feministických hnutích, neboť se četná část žen domnívala, že nad muži zvítězila, což vedlo k útlumu feministického smýšlení žen a hnutí s ním spojeným. Nedochovalo však k úplnému vymizení aktivit žen usilujících za zrovnoprávnění s muži. Celosvětová ekonomická krize také značně ovlivnila budoucí směřování ženského hnutí, které se začalo od počátku 60. let orientovat na další oblasti zrovnoprávnění s muži (Rapport 2005: 282; Renzetti – Curran 2003: 42-43; Valdová 2004: 174-175).

3 Druhá vlna feminismu a genderové teorie

Jak jsme si již výše uvedli, druhá vlna feminismu nenavazovala plynule na první vlnu feminismu a to v důsledku událostí, které se uskutečnily. Po četných projevech znepokojenosti žen během první vlny feminismu bylo přiznáno a ukotveno v legislativě států volební právo žen, právo žen na majetek či právo žen na vzdělání. V důsledku toho dospěly mnohé ženy k názoru, že dosáhly požadovaných cílů a že neexistují další aspekty v oblasti zrovnoprávnění s muži, o které by mohly nadále usilovat. Zároveň došlo v období mezi první a druhou vlnou feminismu k celosvětové hospodářské krizi a ke 2. sv. válce, které také přispěly k útlumu dalších snah žen o zrovnoprávnění s muži.

Úsudek většiny žen o tom, že je v oblasti zrovnoprávnění s muži dobojováno, převládal ve společnosti téměř po tři desetiletí 20. stol. Během tohoto útlumu se podílela zejména kapitalisticky organizovaná kultura většiny států na zformování druhé vlny feminismu, která je datována od 60. let. 20. stol. do 80. let. 20. stol. V průběhu druhé vlny feminismu se jednak formovaly nové proudy feminismu a zároveň se nejvíce projevil liberální feminismus a radikální feminismus, které tvoří hlavní náplň této práce. Druhá vlna feminismu se orientovala také na ekonomické, kulturní a politické problémy, které se týkaly žen. V

neposlední řadě byla zveřejňována dříve opomíjená témata, která se týkala reprodukce, sexuality žen apod.

3.1 Nástup druhé vlny feminismu

Díky legislativnímu ukotvení práva žen na vzdělání se ženy začaly ve 30. letech 20. stol. vysokoškolsky vzdělávat. Vzdělání žen přispělo do značné míry k tomu, že ženy začaly usilovat o pracovní zařazení, které by odpovídalo jejich vědomostem a schopnostem. Tato snaha byla bohužel zmařena počínající 2. sv. válkou. Již před 2. sv. válkou, ale zejména po ní se státy s kapitalisticky organizovanou kulturou hlásily k principu sociální rovnosti. Prostřednictvím tohoto principu se státy snažily přerozdělit statky společnosti, nikoli však odstranit sociální rozdíly jednotlivých skupin společnosti tj. v našem případě mužů a žen. Princip sociální rovnosti tak spíše nerovnosti jednotlivých skupin společnosti prohluboval namísto toho, aby je minimalizoval (Fraser 2009: 1-9). Státy s kapitalisticky organizovanou kulturou vnímaly všechny občany, muže i ženy jako příjemce politického rozhodování nikoli jako spolutvůrce politického procesu. Muži byli v tomto ohledu oproti ženám zvýhodněni tím, že politická rozhodnutí byla utvářena vysoce postavenými představiteli jejich pohlaví.

Po 2. sv. válce došlo ke zvratu, který souvisel s výše uvedeným zvýhodněním mužů a opětovným znevýhodněním žen ve společnosti. Pozice mužů byla ve společnosti znovu upevněna, díky čemuž muži zastávali roli svobodných, nikomu nepodřízených jedinců s funkcí živitele rodiny. Muži byli vnímáni jako základ autority celé společnosti. Oproti tomu ženám i vysokoškolsky vzdělaným byla znovu připsána role stvoření, která se starají o domácnost (Oates-Indruchová 1998: 60; Valdřová 2004: 176). Právě takové třídní uspořádání vedlo k tomu, že ženy vnímaly samy sebe jako méněcennou vrstvu společnosti.

Kvůli takto ukotvené pozici žen ve společnosti, se ženy snažily vymanit z nadvlády mužů a odstranit nejen pohlavní, ale i rasové a třídní nerovnosti často uzákoněné v legislativě států. Muži se velkou měrou podíleli na tom, jaký status byl ženám ve společnosti připsán. Snaha vymanit se z nadvlády mužů byla jedním z prvotních faktorů 60. let 20. stol, který odstartoval zformování druhé vlny feminismu (Feminist activism 2011; Rampton 2008). Kdyby se ženám podařilo vymanit se z mužské nadvlády, docílily by příležitosti realizovat své vlastní zájmy, byly by jim přiznány rovné příležitosti s muži, získaly by větší autonomii, mohly by rozhodovat o svých životech, s čímž souviselo např. právo rozhodovat o mateřství, interrupci atd.

3.2 Myšlenkový základ druhé vlny feminismu

Myšlenkový základ druhé vlny feminismu můžeme pozorovat v dílech mnoha autorů již v první pol. 20. stol. Mezi tyto autory se řadí např. *Georg Simmel* a jeho sociologické dílo, kde můžeme pozorovat myšlenky blízké radikálnímu feminizmu i kritiku feministické teorie. Teorie Georga Simmela se opírá o mínění, že ve společnosti dominují muži, kdežto ženy se řídí normami, které muži stanoví a zároveň je společnost skrze ně hodnotí (Witz 2001: 354). Georg Simmel ovšem není jediným autorem, u kterého lze pozorovat myšlenkový základ druhé vlny feminismu již v první pol. 20. stol. Mezi další autory, kteří se zabývali feminismem již v první pol. 20. stol., patřila např. *Simone de Beauvoir* a její dílo *Druhé pohlaví*. Simone de Beauvoir svými názory ovlivnila feministické myšlení, ale svoji participaci na něm přiznala až v pozdějším věku. Simone de Beauvoir ve svém díle představila např. vývojové etapy ženy, rozdíl mezi muži a ženami dané sociálním řádem a fyziologickými rysy.

Mezi autorky druhé vlny feministického myšlení se řadí *Betty Friedan* či *Kate Millett*, které se proslavily svými avantgardními názory týkající se zrovnoprávnění žen s muži. Betty Friedan napsala své dílo *Feminine Mystique* na základně vlastních životních zkušeností a je jedním z hlavních podnětů vzniku druhé vlny feministického myšlení. Kate Millett se proslavila dílem *Sexuální politika*, kde se zabývá tím, jak se sexualita mužů a žen projevuje v jimi utvářené politice.

George Simmel tvrdí, že sociální podmínky společnosti, v nichž ženy žijí, odpovídají mužským představám, a proto je pro ženy poměrně složité vydobýt si nezávislost na druhém pohlaví (Witz 2001: 354). Georg Simmel ve své teorii zároveň tvrdí, že ženy nemohou ve společnosti dosáhnout takového postavení, které zaujmají muži, aniž by nedošlo k transformaci jejich vlastností ve vlastnosti podobající se těm mužským (Witz 2001: 359-360).

V díle *Druhé pohlaví* od *Simone de Beauvoir* najdeme nejen opodstatnění části názvu knihy „Druhé“, ale také opodstatnění základu ženství jako něčeho, co je pevně dané a nezávislé na realitě (Beauvoir 1966: 133). Opodstatnění názvu knihy tvoří nejdůležitější část celého díla, v rámci něhož Simone de Beauvoir porovnává postavení ženy a muže ve společnosti na základě biologicky daných rysů a zároveň tvrdí, že jsou ženy ve společnosti hodnoceny z mužského pohledu. K tomu jak je společností na ženy nahlíženo, přispívá velkou měrou jejich téměř minimální aktivita v boji za rovnocenné uznání s muži. Zároveň vytýká ženám nadměru závislosti na mužích. Simone de Beauvoir se ve svém díle zabývá jednotlivými etapami socializace ženy ve společnosti od dětství přes dospělost až po stáří. Pouze okrajově zmiňuje podřízenost žen vůči mužům ustanovenou v legislativě jednotlivých států, což předurčuje ženské pohlaví k tomu, aby bylo tím „druhým“ ve společnosti.

Simone de Beauvoir se prostřednictvím svého díla snaží ženám poskytnout návod, jak se oprostit od mužské nadvlády.

Simone de Beauvoir se projevila ve svém díle jako zastánkyně radikálního feminismu. Neopomněla v díle zmínit problematiku diskriminace žen na základě pohlaví. Uvádí, že si muži podmaňují skrze svoji sílu nejen zvířata, ale i ženy. Podle mužů předurčují biologické předpoklady ženu k reprodukci a mateřství, jsou stvořeny pro domácí práce a k zajištění pohody celé rodiny. Simone de Beauvoir navíc upozorňuje, že jsou ženy znevýhodňovány, tím že nejsou způsobilé k tomu, aby dědily rodinný majetek, neboť by se neudržel v rodině, a proto jsou muži prioritními dědici.

Dílo *Feminine Mystique* od Betty Friedan se řadí k proudu liberálního feminismu, ale samotná autorka je rozpolcena mezi liberálním a radikálním feminismem. Její dílo odráží liberální témata, ale zároveň otevírá témata a diskuze, kterých se chopil radikální feminismus. Ideje tohoto díla rozpoutaly četné diskuze o postavení nespokojených žen ve společnosti. Nespokojenost žen byla doprovázena četnými psychickými problémy dle tehdejších odborníků způsobenými „nadbytečným“ vzděláním žen (Friedan 1970: 37). Betty Friedan tento problém pojmenovala jako *feminine mystique* neboli ženský mýtus. Podstata četných psychických problémů i tzv. krize ženské identity tkví v neschopnosti žen se seberealizovat, ať už profesně či v rodinném životě, což vede ke zklamání a nenaplnění jejich vlastních životních cílů.

Betty Friedan nikdy nenabádala ženy, aby kvůli vzdělání obětovaly svou roli manželky a matky. Podporovala ženy, které se rozhodly vykonávat tyto dvě role a zároveň chtěly dosáhnout vyššího stupně vzdělání. Proto usilovala o institucionální změny a formy vzdělávání, které by ženám umožnily skloubit tyto role a umožnily by jim se prosadit

v soukromé i veřejné sféře. Tyto ideje začleňují autorku i její dílo k liberálnímu feminizmu.

Některé ženy ovšem nechtěly zastávat roli manželky, matky a přitom se vzdělávat. Takovým ženám byla připsána a jinými dokonce přijata role dokonalé manželky a matky bez jakýchkoliv nároků na osobní růst. Ženy tohoto typu byly již od útlého věku médií přesvědčovány, že neexistuje lepší možnost, než být dokonalým předobrazem americké hospodyňky. Z takových žen se tak stávaly pouhé doplňky svých manželů a jedinou oblastí, kde se ženy byly schopné seberealizovat, byla oblast sexu. Ovšem ani v této oblasti nebyly ženy schopné vnímat samy sebe jako rovnocenné vůči opačnému pohlaví (Friedan 1970: 355, 368).

Právě sexuální tematika spojuje Betty Friedan s radikálním feminismem. Ve svém díle upozornila na nadměrnou diskriminaci mužů vůči ženám. Poukázala především na sexuální útlak realizovaný na ženách při budování jejich kariéry. Podle Betty Friedan závisí vybudování dobré kariéry na míře ženské atraktivnosti. Čím méně je žena atraktivní, tím menší možnost kvalitního uplatnění má.

Samotná Betty Friedan je známá mnoha projevy, které ji řadí k radikálnímu feminizmu, ať už se jednalo o zveřejnění již výše uvedeného sexuálního útlatku či označení lesbismu za tzv. levandulovou hrozbu⁵ (Rupp 2002: 275). Betty Friedan jako představitelka feministického myšlení nebyla ušetřena kritiky kvůli jejímu ignorování žen z jiné rasové skupiny či soustředění vlastního zájmu na Američanky ze střední třídy společnosti (Williams 2001: 150-153).

⁵ Označení lesbismu, které použila Betty Friedan na kongresu NOW v r. 1970. Podle Betty Friedan lesbismus ohrožoval feministické hnutí, tím že od něj odpoutával pozornost (Rupp 2002: 275).

Kate Millett zasazuje své myšlenky díla *Sexuální politika* do patriarchální společnosti, která se objevuje ve všech druzích kultury a politických režimů. Na tu dobu popisuje velmi vulgárním jazykem sexuálně zakořeněné postavení mužů a žen, sexuální podřízenost žen v politice, jež jsou do značné míry dané socializací nikoli biologickými a fyziologickými rozdíly (Millett 1970: 23). Ženy jsou předurčené k tomu, aby se staraly o domácnost, své děti, manžela a zároveň vykonávaly zaměstnání, za které jsou placeny. I přes toto vysoké nasazení čelí ženy časté diskriminaci, neboť jsou jejich činnosti považovány za méněcenné oproti opovržení nehodným činnostem mužů. I pasivní pozice žen a autoritativní pozice mužů jsou ve společnosti biologicky a kulturně zakořeněné. Kate Millett uvádí, že ženy nejsou v některých situacích schopné vnímat diskriminaci jako diskriminaci, ale spíše stanoviska mužů hájí (Millett 1970: 25). Všechna tato předem daná stanoviska týkající se žen a mužů předurčují jejich třídní postavení ve společnosti, možnosti vzdělání či psychický stav obou pohlaví. Kate Millett neopomíná ve svém díle různé sexuální praktiky, které popisuje velmi barvitým jazykem a neopovrhne ani takovými tématy jako je např. incest apod.

Dílo Kate Millett lze označit za průkopnické dílo radikálního feminismu, neboť analyzuje zejména sexuální aspekty života mužů a žen. Poukazuje především na biologické rozdíly mužů a žen a přirozenou dominanci mužů nad ženami. Kate Millett zdůrazňuje, že jedna skupina osob, ovládá druhou skupinu osob, tj. muži ovládají ženy. Žena je v rodině pojímána za majetek muže. Důkazem toho je, že žena přijímá příjmení manžela, stěhuje se do domácnosti jeho rodiny apod. Kate Millett pobízí ženy k vytvoření specifické minoritní kultury, prostřednictvím níž by ženy eliminovaly sexuální útlak mužů (Jeffreys 2011: 79).

3.3 Genderově feministické teorie

Genderově reformní feministická teorie a feministická teorie genderově motivovaného odporu jsou základními genderově feministickými teoriemi, které se řadí zejména ke druhé vlně feminismu, a proto jsme je zařadili i do naší práce. Liberální feminismus se řadí k genderově reformní feministické teorii a radikální feminismus se řadí k feministické teorii genderově motivovaného odporu. Genderově reformní feministická teorie a feministická teorie genderově motivovaného odporu jsou založeny na stejné myšlence o patriarchálním systému, který dle nich diskriminuje ženy. Genderově reformní feministická teorie chce dosáhnout změny prostřednictvím legislativních úprav, oproti tomu feministická teorie genderově motivovaného odporu tvrdí, že změny lze dosáhnout prostřednictvím aktivního boje žen.

K *genderově reformní feministické teorii* se řadí pro nás důležitý liberální feminismus, ale také např. marxistický feminismus⁶ atd. Tato teorie zkoumá oblasti, ve kterých jsou si ženy s muži podobné. Usiluje o to, aby měly ženy s muži stejné možnosti se svobodně účastnit veřejného dění (Renzetti – Curran 2003: 48). Zároveň tato teorie tvrdí, že nerovné postavení obou pohlaví je dané individualitou lidí, špatnými mezilidskými vztahy a legislativním nastavením společnosti. Teorie se snaží zrovnoprávnit postavení žen s muži pomocí legislativních nařízení. Úpravy zákonů by měly odstranit nerovnosti mezi oběma pohlavími, které jsou z velké části zakořeněné ve společenském řádu (Nezhad 2012: 7). Hlavním cílem jednotlivých feministických proudů zařazených do této teorie je eliminace diskriminace žen zejména v oblasti pracovních příležitostí a eliminace nerovných příležitostí v oblasti vzdělávání. Liberální feminismus a ostatní proudy genderově reformní feministické

⁶ Usiluje o ekonomickou rovnoprávnost žen s muži, tj. především rovnost na trhu práce. Největší důraz klade na zavedení flexibilní pracovní doby, která ženám umožní skloubit roli manželky, matky a zaměstnané ženy (Gimez – Vogel 2005: 6).

teorie považují pojem gender, který používají za relevantní, ale radikální feminismus relevantnost tohoto pojmu zpochybňuje (Lorber 2010: 10).

Kořeny liberálního feminismu sahají již do první vlny feminismu. Jak jsme si již uvedli, liberální feminismus usiluje o právní úpravy, které zaručí zrovnoprávnění žen s muži. O jaké právní úpravy liberální feministky usilovaly a jakých změn dosáhly, jsme si uvedli již v předchozí kapitole.

Dle liberálního feminismu jsou nerovnosti obou pohlaví zakořeněné ve stereotypním mínění celé společnosti o zapojení žen do společenského procesu. Ženy jsou předurčeny a médii utvrzovány k tomu, aby zaujímaly roli dokonalých manželek a matek (Lorber 2010: 10). Liberální feminismus se vyznačuje spoluprací mužů a žen v oblasti úpravy zákonů, které by měly být ve svém důsledku oboustranně prospěšné. Snahy liberálního feminismu o zrovnoprávnění byly natolik vlivné, že o právní úpravy, které zaručují rovnoprávnost skupiny žen se skupinou mužů, začaly usilovat i další diskriminované skupiny společnosti jako např. zdravotně handicapované osoby, různé etnické skupiny atd.

Liberální feminismus pobízí ženy k tomu, aby se pokusily ve společnosti zaujmout pozice podobné těm mužským. V rámci tohoto úsilí odstranil liberální feminismus mnohé nerovnosti, jako je např. odlišné platové ohodnocení za stejně vykonanou práci ženou jako mužem. V neposlední řadě bylo uzákoněno právo ženy rozhodovat o interupci, ale nepodařilo se překonat myšlenku, že ženy a muži zaujímají odlišné sociální role, stejně jako se nepodařilo přesvědčit ženy, aby zaujímaly stejné pozice v zaměstnání, jako zaujímají muži (Lorber 2010: 10). Liberální feminismus a ostatní proudy řazené do genderově reformní feministické teorie neusilují o osvobození žen z mužské nadvlády jako radikální feminismus řazený do feministické teorie genderově motivovaného odporu, ale usilují o emancipaci žen s muži.

K feministické teorii *genderově motivovaného odporu* se řadí pro nás druhý důležitý proud feminizmu, a to radikální feminizmus spolu s lesbickým separatistickým feminismem⁷ atd. Tato teorie se staví do opozice genderově reformní feministické teorii, neboť je založena na myšlence, že právní úpravy nezajistí rovnoprávné postavení žen s muži. Diskriminace žen je zakořeněna ve stereotypních každodenních činnostech žen, a proto je velmi složité ji odstranit. Nicméně feministická teorie genderově motivovaného odporu apeluje na utváření uskupení žen aktivních v boji proti útlaku vlastního pohlaví (Renzetti – Curran 2003: 48). Feministická teorie genderově motivovaného odporu poukazuje na sexuální dominanci mužů a sexuální podřízenost žen jako hlavní oblast útlaku, která je dána faktem, že muži mají vrozený potenciál utlačovat ženy (Lorber 2010: 11-12). Tato teorie apeluje na ženy, aby se odpoutaly od mužů ve všech sférách života tj. v kulturní, náboženské či politické sféře, prostřednictvím čehož můžou dosáhnout reformy nahlížení na vlastní pohlaví.

Radikální feminizmus je založen na idejích feministické teorie genderově motivovaného odporu, což se projevuje na jeho myšlenkovém základu. Všem známé, radikálními feministkami oblíbené heslo „Osobní je politické“ dává najevo, že radikální feministky neoddělují záležitosti soukromého života od veřejného života. Radikální feminizmus se velkou měrou podílel na posílení vědomí žen. Posílení vědomí žen přispělo k tomu, že ženy dosáhly rovnosti s muži v soukromé sféře života. Radikální feminizmus se stal reformní politikou osobní volby ženy 2. pol. 20. stol. s programem usilujícím o uznání autority žen, osvobození žen a zároveň programem usilujícím o potlačení sexuální nadvlády mužů (Willis 1984: 92). Radikální feministky tvrdí, že sexuální pozice žen je stejně

⁷ Snaží se odstranit sexuální nadvládu mužů nad ženami prostřednictvím nahrazení heterosexuality žen homosexualitou žen (Caputi 1990: 1362).

podřízená pozici mužů, jako je podřízený sociální status žen statusu mužů, proti čemuž je nutné aktivně bojovat.

Radikální feminismus zastává názor, že pornografie a vše se sexem spojené bylo, je a bude mocenským prostředkem mužů, který slouží k útlaku a ponižování žen. Média navíc upevňují moc mužů vůči ženám a ještě více zosobňují dosavadní diskriminaci žen ze strany mužů. Radikální feminismus se značnou měrou podílel na vzniku genderově orientovaných vzdělávacích programů na vysokých školách, což přispělo nemalou měrou k vzestupu uznání žen ve společnosti a zároveň k medializaci dříve soukromých (rodinných) témat. Radikální feministky předpokládaly, že budou společenská pravidla v budoucnu spoluutvářena ženami.

3.4 Hnutí druhé vlny feminismu

Druhá vlna feminismu se dostávala do povědomí společnosti velmi rychle skrze četné demonstrace ženského hnutí usilující za rovnost a osvobození žen navíc umocněné všemi typy medií. Na počátku 60. let 20. stol. došlo ke spojení studentek a studentů, kteří bojovali za práva menšin. Na základě vydání díla *Feminine Mystique* byla rozpoutána vlna nových protestů za ženská práva a v USA proběhly jedny z nejvýraznějších hnutí radikálního feminismu. Betty Friedan založila v r. 1963 NOW a její členky se zpočátku snažily velmi radikálně docílit eliminace diskriminace žen (Neumann, Kostka 1999: 1049). Základním podnětem utváření organizací jako byla NOW a ženských hnutí byla zkušenost žen s tím, že odpor projevený vůči opačnému pohlaví vede spíše k umocnění autoritářské pozice muže v rámci celé společnosti a hlavně v rámci rodiny. Hnutí žen viděla tehdejší společnost jako společnost všemocných a uctívaných mužů. Snahy žen proto směřovaly

k utvoření společnosti, která by jim zaručila alespoň částečnou autonomii (Willis 1984: 93). Cílem hnutí bylo jednak převzetí zodpovědnosti muži za dosavadní útlak konaný na ženách a v neposlední řadě zveřejnění všech informací o dosavadním životě žen.

Hnutí započatá koncem 60. let 20. stol. se překlenula i do následujícího desetiletí 20. stol. se záměrem rozšířit škálu již vydobytých práv. Je ale nutné zmínit, že počátkem 70. let 20. stol. došlo k zásadnímu převratu feminismu, který se rozdělil do několika proudů. Počátkem 70. let 20. stol. se ve společnosti objevuje nový pojem tzv. sexismus. Tento pojem opodstatňuje nadvládu mužů nad ženami, tím že se přiklání k názoru o podřízenosti žen dané na základě pohlaví (Neumann, Kostka 1999: 1048). NOW ve svém úsilí stále pokračovala a výsledkem její práce bylo uzákonění poskytování rovného vzdělání oběma pohlavím a ženám bylo přiznáno právo podstoupit potrat v prvních třech měsících gravidity (Neumann, Kostka 1999: 1049). Koncem 70. let došlo pod vlivem rozštěpení do různých proudů feminismu ke stagnování reforem v rámci feministických hnutí.

Feministická hnutí 80. let usilovala zejména o reálné naplnění dosažených právních změn v soukromém i veřejném životě žen. Představitelky feminismu 80. let kritizují mužský postoj k ženám. Muži jsou sice ochotni navenek uznat ženu za rovnocennou bytost ve všech oblastech života, ale ve svém nitru stále uchovávají zastaralé zakořeněné představy o ženách (Neumann, Kostka 1999: 1049-1050).

Boj usilující o strukturální změny institucí, které by zajistily ekonomickou rovnost žen s muži, je typickým průkopnickým prvkem ženského hnutí 70. a 80. let 20. stol. Zástupkyně ženského hnutí 2. pol. 20. stol. vnímaly instituce jako ztělesnění mužské dominance, a proto

docházelo k zintenzivnění snah žen participovat na institucionálním dění společnosti (Poirot 2009: 13-14; Willis 1984: 102).

4 Spory mezi liberálním a radikálním feminismem

Tato kapitola je věnována hlavnímu tématu naší práce, kterým jsou *Spory mezi liberálním a radikálním feminismem*. Tyto spory mají kořeny v již zmíněném zařazení liberálního a radikálního feminismu do odlišných genderových teorií. Pomocí komparativní metody si uvedeme odlišné perspektivy obou proudů feminismu na možnosti žen v oblasti rodinného života, vzdělávání a zaměstnání. Zároveň si na základě analýzy uvedeme, zda politiky týkající se těchto oblastí reálně fungují, případně jaké problémy ve skutečnosti přetrvávají.

4.1 Vzdělávání

Rovné příležitosti vzdělávání byly jednou z mnoha oblastí, ve které se liberální feministky snažily zrovnoprávnit ženy s muži. Liberální feministky usilovaly o legislativní ukotvení změn, které by zajistilo ženám rovné příležitosti a podmínky v oblasti vzdělávání, rovnou socializaci žen a zamezilo by jejich diskriminaci na základě pohlaví. Dle liberálních feministek je vzdělávání nespravedlivé zejména kvůli tomu, že je dívkám a ženám odepíráno studium některých oborů. V tomto směru je známá svými avantgardními myšlenkami Mary Wollstonecraft, která připouštěla studium žen v takových oborech, které byly na tehdejší dobu typické pro muže (Wollstonecraft 1999: 74).

Liberální feministky prosazují vzdělávání, které by ženám umožnilo náležitě využít jejich potenciálu. Právě vzdělávání je dle liberálních feministek potenciální příležitostí žen, jak získat odpovídající zaměstnání a finančně se rovnat mužům, nikoli však být lepšími. Lepší vzdělávání je

vstupní branou na cestě za dosažením demokratického manželství a spravedlivé společnosti (Hunt, Botting – Carey 2004: 719). Vzdělávání dívek a žen na veřejných školách a univerzitách by ženám umožnilo koordinovat samy sebe, pozvedlo by jejich autonomii, respekt a sebevědomí (Hunt, Botting – Carey 2004: 713). Liberální feministky se nesnažily nahradit pozice mužů pozicemi žen, ale usilovaly o to, aby ženy mohly zastávat stejné pozice jako muži. Dle nich má propojení mužských a ženských zkušeností nenahraditelný přínos.

Touto oblastí nerovností mezi ženami a muži se zabývala nám známá Mary Wollstonecraft, která nejprve považovala soukromou výuku za lepší formu vzdělávání dětí, ale postupem času ji hodnotila jako problémovou. Hlavní problém spočíval v tom, že děti, které se vzdělávaly na soukromých školách, dávaly najevo svoji nadřazenost dětem, které se vzdělávaly na veřejných školách. Takový vzdělávací systém zvětšoval třídní rozdíly mezi dětmi, a proto dospěla k názoru, že je nutná reforma vzdělávacího systému. Návrh reformy vzdělávacího systému dle Mary Wollstonecraft spočíval ve sloučení soukromých a veřejných vzdělávacích zařízení a prostřednictvím jednotných školních uniforem, jejichž zavedení navrhovala, aby se eliminovaly viditelné třídní rozdíly dětí (Wollstonecraft 1999: 254-255).

Podle navrhované reformy by se vzdělávání dívek plně rovnalo vzdělávání chlapců. Mary Wollstonecraft upřednostňovala praktickou výuku před výukou teoretickou, a proto ji do reformního plánu nezapomněla začlenit. Praktická výuka povzbuzuje představivost dětí a rozvíjí schopnost dětí vyhodnocovat a srovnávat své dosavadní a nové znalosti (Wollstonecraft 1999: 22). Chlapci i dívky se měli vzdělávat v řemeslných oborech, typických pro jejich pohlaví a dívky i chlapci z vyšších společenských vrstev měli studovat vědecké obory tj. filozofické, přírodovědné, technické apod. (Wollstonecraft 1999: 272-273).

Dívkám mělo lepší vzdělání umožnit plnit jejich základní morální povinnosti, rozvíjet jejich charakter a připravit je na budoucí roli manželky a matky (Wollstonecraft 1999: 75). Mary Wollstonecraft nechtěla, aby byli chlapci nadřazení vůči dívkám a dívky nadřazené vůči chlapcům. Zastávala stanovisko vzájemné spolupráce chlapců a dívek, ve které využijí obě pohlaví své přednosti a znalosti.

Období, kdy se nejvíce projevovaly představitelky radikálního feminismu, se vyznačovalo tím, že měly ženy již úplný přístup ke vzdělání, který vydobily liberální feministky v první vlně feministického hnutí. Ženy dokonce zaujímaly významné pozice ve vědě a existoval vědní obor genderová studia, který se zabýval otázkami týkajícími se života žen. Z těchto důvodů nebojovaly ženy v období druhé vlny feministického hnutí za zrovnoprávnění s muži v oblasti vzdělávání prostřednictvím legislativního ukotvení změn, ale prostřednictvím snah o odstranění viditelných projevů sexuální politiky v oblasti vzdělávání.

Muži měli ve vzdělávání výhradní právo rozhodovat o tom, jaký charakter bude mít kultura na školách. Radikální feministky, proto chtěly eliminovat mužskou dominanci na školách (Acker 1987: 429). Ženy chtěly utvořit vlastní minoritní skupiny, které by měly možnost prosazovat vlastní návrhy v oblasti vzdělávání, čímž by zamezily mužským snahám ignorovat perspektivy žen na vzdělávání. Ženám by tak byl zajištěn zcela svobodný přístup ke vzdělávání, zdrojům vzdělávání a byly by osvobozeny od diskriminace ze strany mužů (Hart 2006: 47). Radikální feministky viděly sexuální útlak vůči vlastnímu pohlaví i ve výukových materiálech, které dle nich upřednostňovaly opačné pohlaví, a proto bojovaly za přezkoumání jejich sexuální zaujatosti (Hart 2006: 46). Diskriminace žen se rovněž projevovala útlakem, který se projevval větší náklonností učitelů k chlapcům či ve vizuálním, verbálním a fyzickém

ponižování dívek (Acker 1987: 429). Ženy se snažily zvyšovat povědomí společnosti o vlastním působení ve vzdělávacím systému skrze rozvoj dámské kultury na školách. Radikální feministky chtěly dát najevo, že jejich útlak je ideologický i materiální.

Nerovné podmínky ve vzdělávání chlapců a dívek se transformovaly z minulosti do současnosti a jsou běžným bodem vládních jednání. Stejně jako v minulosti se usiluje i v současnosti o nastavení exekutivních změn, které by zajistily dívkám i chlapcům rovné příležitosti ve vzdělávání, následně rovné finanční ohodnocení v zaměstnání apod.

V současnosti se objevují protichůdné názory týkající se této problematiky, které lze odvodit z myšlenek liberálního a radikálního feminismu. Objevuje se názor, že nerovné podmínky vzdělávání chlapců a dívek nejsou způsobeny sociálním nastavením společnosti, ale že jsou dány biologickým původem obou pohlaví (Jarkovská 2005: 3). V důsledku toho dochází, ke stále častějšímu rozdělování vzdělávacích oborů na obory typické pro chlapce tj. technické obory a obory typické pro dívky tj. humanitní obory.

Ve společnosti přetrvává názor, že jsou nerovné příležitosti ve vzdělávání dívek a chlapců způsobeny stereotypními představami společnosti o výchově i následném vzdělávání obou pohlaví. Dívky jsou již v mateřských školách socializovány do role hodných, emocionálních maminek a hospodyněk. Oproti tomu chlapci, jsou socializováni do role tvrdých, racionálních otců a živitelů rodiny. Všechny děti by měly být vychovávány a vyučovány, tak aby byly rozvíjeny dovednosti, ve kterých vynikají bez ohledu na pohlaví. Dívce, která disponuje výbornými technickými znalostmi, by nemělo být zakazováno stát se např. strojní inženýrkou jen proto, že je ženou (Jarkovská 2005: 3).

Genderová diskriminace je viditelná i při výuce, během níž jsou chlapci často upřednostňováni před dívkami. U dívky, u které je možné zpozorovat chování typické spíše pro chlapce, je viditelné větší opovržení ze strany vyučujícího i spolužáků, než ke stejně nepořádnému chlapci. U dívek je takové chování považováno za selhání, avšak u chlapců je očekávané a stereotypní. Diskriminace dívek je viditelná i v obsahu učebních materiálů, které nejsou genderově neutrální, protože směřují dívky i chlapce k zaujímání stereotypních rolí (Jarkovská 2005: 8). Kvůli výše zmíněným faktorům je nutné zavést politiku rovných příležitostí již při výchově a výuce dívek a chlapců. Vláda ČR přijala v r. 1998 usnesení, které prosazuje rovné příležitosti pro ženy a muže.

Přesto, že se vláda ČR snaží poskytnout rovné příležitosti ve vzdělávání ženám i mužům, panují ve společnosti názory a fakta, která tomu odporují. Mezi tyto názory a fakta se řadí myšlenka, že ženy disponují nadáním pro studium určitých oborů tj. humanitních oborů a muži disponují nadáním pro studium určitých oborů tj. technických oborů. U žen se nedoporučuje studovat a pracovat v odvětvích, které vyžadují logické uvažování a mužům se nedoporučuje studovat a pracovat v humanitních odvětvích. Rovněž se předpokládá, že ženy studují méně prestižní obory a jsou na méně prestižních pracovních pozicích nežli muži (NKC 2001b). Z těchto důvodů je nutné neustále rozvíjet politiku rovných příležitostí, aby došlo k odstranění diskriminace v oblasti vzdělávání na základě pohlaví.

4.2 Rodinný život a zaměstnání

Představitelky liberálního feminismu připisují nerovné postavení žen a mužů v rodině a zaměstnání stereotypním způsobům výchovy, které socializují již malé dívky a chlapce k typicky ženským a mužským rolím.

Z tohoto důvodu usilují o stejné podmínky pro výchovu chlapců a dívek, prostřednictvím kterých si osvojí stejné dovednosti a znalosti obě pohlaví (viz kapitola *Vzdělávání*) (Wendell 1987: 84).

Cílem představitelk liberálního feminismu v oblasti rodinné politiky a vzdělávání je nastavit taková legislativních opatření, která by odstranila viditelné znevýhodnění žen a jejich možnosti by zrovnoprávnila s možnostmi mužů. Ženy usilují o to, aby měly stejně jako muži příležitost skloubit péči o domácnost a rodinu se svým zaměstnáním, aby se jejich partneři zapojili rovnocennou měrou do výchovy dětí a péče o domácnost. Nutno podotknout, že liberální feministky neusilují o to, aby jejich činnost v domácnosti a péče o rodinu byla nahrazena činností mužů. Ženy chtějí být pouze více soběstačné, zvýšit vlastní sebevědomí a sebeprosazení (Kuchařová 2006: 7). Představitelky tohoto proudu navrhují rodinnou politiku a politiku týkající se pracovní rovnoprávnosti s ohledem na tradiční formu rodiny, kterou zastávají. Předpokládají, že ženy zastávají v domácnosti spíše roli pečovatelky a muži spíše roli živitele, ale za předpokladu, že jejich péče o děti bude rovnoměrná.

Cílem představitelk radikálního feminismu v oblasti rodinné politiky není v žádném případě ochrana rodiny. Rodinu považují za formu sexuálního útlačku. Přesvědčují ostatní ženy, aby se oprostily od instituce manželství, která byla doposud pouze prostředkem mužů k projevu nadvlády nad ženami. Rovněž usilují o posílení práv pro ženy a děti. V rodinných politikách, které jsou založené na teorii radikálního feminismu, se nevyskytují pojmy jako např. násilí v rodině či násilí mezi partnery. Radikální feministky se snaží vytvořit takový systém rodiny, který by odpovídal představám žen a zaručil by jim odlišnost od stereotypních liberálních rodin (Janebová 2005: 12-13). Radikální feministky tímto způsobem vyjadřují odpor vůči kontrole a dominanci

mužů v tradičních liberálních rodinách založených na modelu žena = pečovatelka, muž = živitel.

Podle radikálních feministek zaujímaly ženy v domácnosti podřízené postavení a byly využívány různými způsoby např. neplacená práce v domácnosti, kterou musí vykonávat. Ženy jsou dle mužů předurčené k vykonávání jednak neplacené práce v domácnosti, za druhé k vykonávání placené práce v zaměstnání a k poskytování emocionální, fyzické a sexuální útechy mužům (Willis 1984: 97). Podle mužů zastávají ženy roli emocionálně zaměřených bytostí, které nejsou schopné rozhodovat o domácnosti a zajišťovat finance nutné pro zajištění rodiny. Radikální feministky se snaží prosadit flexibilní formy práce, které by umožnily ženám sladit péči o dítě či blízké s pracovním životem.

Představitelkou radikálního feminismu, která se zabývá tématy rodinného života a zaměstnání žen je *Kate Millett*. Ve svém díle *Sexuální politika* říká, že je sexuální útlak žen v oblasti zaměstnání viditelný skrze způsob, jakým muži vnímají ženy. Kate Millett apeluje na ženy, aby nevykonávaly práci, kterou vykonávala dříve levná pracovní síla a aby se postavily do opozice patriarchátu. Práce, kterou ženy vykonávají je patriarchátem přijímána jako potřeba a podle toho je hodnocena (Jeffreys 2011: 76-77). Práce vykonaná ženou je vždy hůře hodnocena, než kdyby stejnou práci vykonal muž. Podle mužů nemá práce vykonaná ženami žádnou tržní hodnotu a je zbytečná. Kate Millett se snaží ženy přimět, aby náležitě uplatnily své vzdělání, tím že zaujmou pracovní pozice na lépe kvalifikovaných místech.

V současné době přetrvává ve společnosti tendence, že ženy jsou méně flexibilní v zaměstnání. To je způsobeno zejména množstvím povinností, které v domácnosti vykonávají. Zaměstnavatelé vnímají tento faktor jako značnou „indispozici“ žen pro výkon pozice v zaměstnání, a

proto dávají přednost mužům. Opatření charakteristická pro liberální feminismus, prostřednictvím kterých by bylo odstraněno nerovnoměrné rozdělení povinností v domácnosti a došlo by k částečnému omezení diskriminace žen zaměstnavateli, jsou akční plány a programy sladování rodinného života a zaměstnání (Wendell 1987: 85). V rámci takových plánů a programů usilovaly liberální feministky o vybudování zařízení pečujících o děti útlého věku, prostřednictvím kterých by získaly větší prostor se věnovat svému zaměstnání (Graham 1994: 165). Liberální feministky v neposlední řadě usilovaly o zavedení stejných podmínek pro rozvoj profesních dovedností žen, které se rovněž snažily osvojit si tradiční mužské dovednosti (Wendell 1987: 80, 84).

V otázce rovných příležitostí mužů a žen ve sladování rodinného a profesního života se rovněž objevují protichůdné názory, které lze aplikovat na liberální a radikální feminismus. Rodinná politika navrhovaná vládou státu by měla umožňovat mužům i ženám vykonávat současně roli rodiče a zaměstnance (Sokačová 2010: 7). Politika zaměřená na sladování rodinného a pracovního života se snaží ustoupit od modelu muž = živitel, žena = pečovatelka. Přes veškeré úsilí se tento model odstranit nedaří z důvodu zakořeněných genderových stereotypů.

Ženy jsou neustále vyzývány a podmínkami nuceny k tomu, aby zastávaly roli matky, čerpaly mateřskou a rodičovskou dovolenou, neboť jen ony jsou schopny zajistit dítěti správnou péči a výchovu. Na druhou stranu jsou společností obviňovány, že se nevěnují naplno svému zaměstnání právě kvůli jejich plánovému mateřství (NKC 2001a). V případě, že by ženy chtěly sladit roli matky a zaměstnance, vyskytují se zde četné problémy. Jednak je nabízeno nedostatečné množství dostupných zaměstnání na částečný úvazek a za druhé se v posledních letech potýkáme s nedostatkem vzdělávacích zařízení poskytující péči o děti (Křížková 2010: 24). Vzhledem k nízké výši příspěvku za rodičovskou

péči jsou muži stále utvrzováni, že právě oni jsou živiteli rodiny. Pro muže v ČR je navíc nepřijatelné přijmout roli muže na rodičovské dovolené.

Genderové stereotypy setrvávají ve společnosti v oblasti profesního růstu i platového ohodnocení žen. Ve společnosti převládá povědomí o tom, že ženy dosahují nižšího a „méněcenného“ vzdělání nežli muži. I přes to, že je tomu naopak, jsou ženy za vykonanou práci hodnoceny nižším platem nežli muži a vysoce postavené pozice vykonává velmi nízké procento žen oproti mužům (Lisowska 2007: 6).

5 Kritika feminismu

Kritika liberálního a radikálního feminismu vychází jednak od ostatních proudů feminismu a rovněž od představitelů ostatních proudů feminismu. Liberální feminismus není ušetřen kritice zejména radikálního feminismu a mezi představitelky, které tyto proudy kritizují, se řadí např. Ellen Willis nebo Alison Jaggar. Dříve než se začneme zabývat kritikou liberálního feminismu, je nezbytné zmínit, že četné legislativní změny, kterých tento proud prostřednictvím hnutí docílil, jsou v současnosti společností chápány jako projev realizování lidských práv. Mezi lidská práva, která jsou v současné době takto chápána, patří např. respektování každého člověka bez ohledu na národnost, víru či etnicitu (Veselá 2006: 9-10).

5.1 Kritika liberálního feminismu

Největší míře kritiky čelí liberální feminismus z důvodu jeho nezpůsobilosti negativně hodnotit celkovou strukturu společnosti a z důvodu nezpůsobilosti předvídat důsledky vlastního působení. Dalším důvodem kritiky je ignorování rasy, sociálních rozdílů v boji za

zrovnoprávnění žen s muži a ignorování biologického původu genderových odlišností (Janebová 2005: 91). Podle kritiků orientuje liberální feminismus svoje úsilí v nadbytečné míře na bílé ženy střední třídy. Současně opomíjí některé oblasti, v nichž by se ženy mohly prosadit stejně jako muži, a tím minimalizuje šance žen zastávat takové pozice, jako je např. úřad prezidenta (Dominelli 2002: 25).

Častá kritika je směřována na nadměrný individualismus a zjednodušování otázek představitelkami liberálního feminismu, které tyto otázky nevnímají tak negativně jako společnost. Umírněnost a ignorování zásadních změn jsou trnem v oku mnoha teoretických proudů, které se vůči liberálnímu feminismu vymezují (Janebová 2006: 11-12). Důvodem kritiky liberálního feminismu je rovněž nahlížení na ženy jako na původ a řešení veškerých problémů. V důsledku toho je liberálnímu feminismu přisuzováno, že se snaží připodobňovat ženy mužům. Liberální feminismus chápe ženy dle kritiků jako subjekty nikoli jako možné objekty diskriminace (Janebová 2005: 91).

Radikální feminismus se vymezuje vůči liberálnímu feminismu především kvůli opomíjení soukromé sféry, čímž ignoruje genderové uspořádání v rodině i v pracovní sféře. Vlivem toho dochází podle radikálních feministek k transferu patriarchálního uspořádání ze soukromé sféry do sféry veřejné (Janebová 2006: 11-12).

Alison Jaggar je jednou z badatelek, které kritizují liberální feminismus. Alison Jaggar kritizuje liberální feminismus za to, že nebere dostatečně v potaz nerovnosti mezi muži a ženami. Upozornila, že subjekt, na kterém liberální feministky staví, není nestranný a genderově neutrální, ale opírá se o charakteristiku mužské mysli. Rovněž upozorňuje, že liberální feminismus příliš zjednodušuje význam těla a věnuje enormní pozornost již výše zmíněné mysli. V důsledku toho

dochází k neshodám v otázkách o politickém jednání. Kritizuje nedostatečnou snahu představitelk liberálního feminismu dosáhnout pracovního zařazení, které by odpovídalo jejich vzdělání a jejich kladný postoj k zastávání role hospodyněk (Barber 2004: 1-4). Podle Alison Jaggar přijímají liberální feministky ve velké míře mužské hodnoty a osvojují si mužský způsob jednání. Liberální feministky vyvíjí nedostatečné úsilí v oblasti ekonomických možností, čímž opomíjí taková práva, jako je právo na přidělení hypotéky apod. Ženy se spokojily s tím, že toto právo je připisováno mužům.

Výsledné ideje byly v protikladu s původními představami, které liberální feministky z počátku zastávaly, tj. docházelo ke zvyšování nerovností mezi muži a ženami místo toho, aby docházelo k jejich eliminaci (Barber 2004: 5-8).

5.2 Kritika radikálního feminismu

Radikální feminismus je kritizován zejména členkami feministických hnutí, které jsou jiné než bílé rasy a jiné než heterosexuální orientace. Na počátku druhé vlny byl kritizován za to, že přehlížel existenci různých skupin žen s různými zájmy. V 70. letech 20. stol. byly představitelky radikálního feminismu kritizovány za orientaci na úzký okruh problémů oproti jejich původním idejím (Janebová 2012: 22). Celková kritika radikálního feminismu je směřována na jeho stereotypní nahlížení na ženy a polehčující vnímání ženského pohlaví. V důsledku toho ženy zaujímají pasivní postoje k řešení vlastních problémů (Dominelli 2002: 26). Kritice není radikální feminismus ušetřen také kvůli absenci diskuze na téma násilí a kriminalita konaná ženami (Heym 2014).

Možné výsledky plynoucí z úsilí ženských hnutí mohou být ohroženy z důvodu včasného odpoutání se skupin žen od politických skupin vedených muži. Nadmíra orientace radikálního feminismu na otázku sexuálního útlaku žen na základě pohlaví komplikuje dle kritiků vztah mužů a žen v nadbytečném rozsahu. Radikální feminismus upřednostňuje sexuální politiku na úkor realizování politických reforem, které by mohly dosáhnout reálných změn.

Mnohé z ostatních proudů feminismu kritizují předpoklad radikálního feminismu, že útlak žen je zdrojem ostatních forem útlaku. Dle mnohých kritiků ohrožoval radikální feminismus potencionální přínosy svého úsilí. Nadměrná orientace radikálního feminismu na profesní dráhu žen směřuje k tomu, že mnohé ženy koncentrují svoji pozornost místo na rodinný život, kterým opovrhují na práci a dochází ke snižování porodnosti. Kritici apelují na představitelky radikálního feminismu, aby větší měrou přeměňovaly vlastní ideje v reálnou politiku.

Ellen Willis kritizovala jako jedna z mnoha představitelk některé postoje radikálního feminismu. V první řadě konstatuje, že v současné době neexistuje skutečná forma radikálního feminismu, ale pouze její transformovaná podoba. Představitelky, které se v současnosti hlásí k radikálnímu feminismu, jsou ve skutečnosti představitelkami jiných proudů feminismu, tj. nejčastěji kulturního feminismu. Ellen Willis stejně jako většina kritiků, hodnotí negativně enormní pozornost radikálního feminismu na ženy bílé rasy střední vrstvy společnosti. Radikální feministky si podle Ellen Willis přivodily přetrvávající nadvládu mužů nad ženami, tím že nevěnovaly dostatek své pozornosti sociálním rozdílům mezi muži a ženami (Willis 1984: 93).

Ellen Willis na jednu stranu plně rozumí pasivním reakcím žen vůči násilí, které na nich bylo konáno muži. Na druhou stranu pasivní reakce

byly důvodem nárůstu násilí konaného na ženách. Představitelky radikálního feminismu měly bojovat větší měrou za prosazení původních idejí do reálné politiky. Radikální feministky disponovaly rozsáhlejší škálou politických otázek, které mohly v rámci svých hnutí prosazovat a některých dosáhnout (Willis 1984: 97-101). V pol. 70. let 20. stol. došlo v důsledku politické situace k interním rozporům a problémům hnutí radikálního feminismu. Podmínky pro realizaci možných veřejných povstání a jiných projevů nespokojenosti byly poměrně složité. V důsledku toho došlo k ústupu radikálního feminismu respektive k přechodu jeho představitelk ke kulturnímu feminismu (Willis 1984: 103).

6 ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabývala sociálním hnutím zvaným feminismus. Primárním cílem bylo vyzdvihnout spory mezi liberálním a radikálním feminismem, které spočívají zejména v jejich zařazení do odlišných vln feministického hnutí, do odlišných genderových teorií a v neposlední řadě v jejich projevech v oblastech soukromé i veřejné sféry. Práce byla zpracována zejména z teoretického hlediska a doplněna analýzou vzdělávání, rodinného života a zaměstnání z pohledu liberálního a radikálního feminismu.

Na základě získaných a výše uvedených informací vyplývá, že feminismus není možné kvůli jeho obsáhlosti přesně definovat a nelze jej pojímat jako jednotný myšlenkový směr. Proto jsme si v této práci uvedli pouze zlomek informací, které jsou o feministických proudech dostupné. Feminismus se jako myšlenkový proud snaží odstranit znevýhodněné postavení žen ve společnosti a zrovnoprávnit je s postavením mužů prostřednictvím metod, které jednotlivé proudy feminismu upřednostňují.

Jak jsme se mohli dozvědět, kořeny feministické ideologie a s ní spojené projevy nespokojenosti žen, srovnatelné s feministickým hnutím sahají hluboko do historie. Již ve starověku existovala ženská a mužská božstva, která předurčovala postavení obou pohlaví, s čím některé ženy nesouhlasily, a proto se zformovaly skupiny žen, které se snažily prostřednictvím hnutí dosáhnout konkurence schopnosti a samostatnosti vůči mužům. Nejviditelnější snahy o emancipaci žen probíhaly od poslední třetiny 18. stol. ve Francii, v USA a ve Velké Británii. Představitelky tamních hnutí, mezi které patřily nám všem známé Olympe de Gouges, Abigail Smithová Adamsová či Mary Wollstonecraft, usilovaly o zrovnoprávnění s muži skrze četné reformy, revoluce a jiné projevy nespokojenosti.

Na základě těchto četných projevů nespokojenosti a myšlenek hlavních představitelk se zformovala první vlna feminismu a vznikl nejstarší proud feminismu, kterým je liberální feminismus. První vlna feminismu je známá zejména uzákoněním takových práv, jako je volební právo pro ženy, právo žen na vlastnictví majetku či právo na rovnocenné vzdělání s muži.

Liberální feminismus je proud, který se řadí k genderově reformní feministické teorii. Genderově reformní feministická teorie zdůrazňuje podobnosti mezi ženami a muži a usiluje o nastavení takových legislativních opatření, která by zrovnoprávnila příležitosti mužů a žen, zejména v oblasti pracovních příležitostí a vzdělávání. Právě z této teorie vychází myšlenka liberálního feminismu o tom, že ženy a muži se rodí jako bytosti se stejnými možnostmi a až v důsledku socializace vznikají rozdíly mezi oběma pohlavími. Tyto rozdíly jim jsou rovněž přisuzovány společností. Liberální feminismus neusiluje o vymanění žen z nadvlády mužů, ale o dosažení stejných pozic ve společnosti pro ženy a muže.

V oblasti vzdělávání, rodinného života a zaměstnání usilovaly představitelky liberálního feminismu o nastavení takových podmínek pro dívky a ženy, které by jim umožňovaly dosáhnout rovnocenného vzdělání, následně rovnocenného profesního zařazení a rovnocenného ohodnocení za vykonanou práci jako mají muži. Bohužel se tuto otázku nepodařilo dodnes vyřešit, neboť ve společnosti přetrvávají stereotypní názory a zvyky tj. již ve výchově, vzdělávání a v zaměstnanecké sféře, které dívkám a ženám znemožňují dosáhnout rovnocenného postavení. Dívkám a ženám jsou neustále přisuzovány role hodných, emocionálně zaměřených bytostí, které jsou předurčené k vykonávání role matky a manželky, nikoli k výkonu zaměstnání na vysoce postavených pozicích, které jsou dle společenského povědomí přisuzovány „tvrdým“, racionálním mužům.

Radikální feminismus se zformoval v druhé vlně feministického hnutí, která probíhala od 60. let 20. stol. do 80. let 20. stol. V průběhu této vlny docházelo stejně jako v průběhu první vlny feministického hnutí k četným projevům nespokojenosti žen. Radikální feminismus je na rozdíl od liberálního feminismu řazen k feministické teorii genderově motivovaného odporu. Představitelky radikálního feminismu odporují myšlenkám představitelky liberálního feminismu, neboť tvrdí, že pomocí legislativního ukotvení změn ženy nedosáhnou zrovnoprávnění s muži. Radikální feminismus přisuzuje základ nerovnocenného postavení sexuálnímu útlaku, který muži vyvíjí na ženy. Proto je podle radikálního feminismu nutné utvořit skupiny aktivně bojujících žen proti diskriminaci. Právě tyto myšlenky radikálního feminismu vychází z feministické teorie genderově motivovaného odporu.

Oproti liberálnímu feminismu neusilovaly představitelky radikálního feminismu ve vzdělávání a zaměstnávání o rovnocenné postavení s muži, ale o vytvoření minoritních skupin žen, skrze něž chtěly zamezit

ignorování perspektiv žen muži. Představitelky radikálního feminismu neuznávají manželství, a tudíž kritizují i rodinný život, neboť tvrdí, že se jedná o další z mnoha projevů nadvlády mužů nad ženami. V oblasti vzdělávání a zaměstnání bojují za vytvoření systému, který by odpovídal představám žen nikoli představám mužů. Muži jsou oproti ženám upřednostňováni ve všech oblastech soukromého i veřejného života a i přes neustálé snahy některých států se nedaří tento aspekt změnit.

V práci jsme se dozvěděli, že přes veškeré snahy jednotlivých proudů feminismu, které usilují o zrovnoprávnění postavení žen a mužů v soukromém i veřejném životě, čelí liberální i radikální feminismus kritice. Liberální feminismus je kritizován za neschopnost předvídat důsledky svého působení a za ignorování rasy a sociálních rozdílů mezi ženami. Radikální feminismus je podroben kritice za přehlížení některých skupin žen a opomíjení možné kriminality a násilí vycházejícího od žen včetně interních rozporů představitelk radikálního feminismu.

Feministická teorie společně s feministickým hnutím působila a působí od svého počátku jako značně diferenciováný směr z důvodu odlišných východisek, cílů i metod, prostřednictvím kterých usilovaly zastánkyně této ideologie o zrovnoprávnění s muži. V současné době spočívá odlišnost jednotlivých proudů feministického hnutí v nesouladu teoretických východisek s jejich reálným působením. Podstatným problémem je přechod feministických představitelk od jednoho proudu k jinému, s čím souvisí obtížnost jejich zařazení do jednotlivých proudů feminismu. Na základě toho by se dalo předpokládat, že budou spory mezi liberálním a radikálním feminismem ustupovat. Tomu nasvědčoval i fakt, že radikální feminismus začal postupem času ustupovat liberálnímu feminismu a liberální feminismus se začal zaměřovat na soukromou sféru, tedy rodinný život, čímž došlo k částečné eliminaci rozepří mezi oběma proudy.

Přesto jsou v současné době navrhovány vládní programy, které na jednu stranu nadále upřednostňují ženy před muži v zastávání role matky a manželky, zároveň se ženám snaží umožnit skloubit rodinný život s pracovním životem, ale na druhou stranu zde existují výhody pro nesezdané páry, což ženy stále více podněcuje k samostatné péči o děti bez podílu otců. Je možné předpokládat, že spory liberálního a radikálního feminismu budou i nadále přetrvávat, z důvodu utváření protichůdných politik v oblasti vzdělávání, rodinného života i zaměstnání. Jednak vznikají programy, které stále častěji poskytují benefity spíše nesezdaným párům či svobodným matkám, a proti tomu vznikají programy založené na předpokladu úplné rodiny.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ:

Acker, S. (1987). Feminist Theory and the Study of Gender and Education. *International Review of Education* 33 (4), s. 419-435.

Barber, H. E. (2004). *Liberal feminism* (<http://home.sandiego.edu/~babar/research/liberalfeminism.pdf>, 14. 04. 2014).

Beauvoir, S. (1966). *Druhé pohlaví* (Praha: Orbis).

Caputi, M. (1990). Lesbian Feminism and the Limits of Community by Shane Phelan. *The American Political Science Review* 84 (4), s. 1361-1362.

Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice* (New York: Palgrave).

Feminist activism (2011). *Waves of the Women's Movement in the US* (<http://feministactivism.com/tag/second-wave-feminism/>, 01. 03. 2014).

Fraser, N. (2009). Feminismus, kapitalismus a lest dějin. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 10 (2), s. 1-9.

Friedan, B. (1970). *The Feminine Mystique* (New York: Dell).

Gimez, M. – Vogel, L. (2005). Marxist-Feminist Thought Today. *Science and Society* 60 (1), s. 5-10.

Graham, G. (1994). Liberal vs Radical Feminism Revisited. *Journal of Applied Philosophy* 11 (2), s. 155-170.

Hart, J. (2006). Women and Feminism in Higher Education Scholarship. *The Journal of Higher Education* 77 (1), s. 40-61.

Heym, G. (2014). *O problému feminismus a jeho důsledcích* (<http://revolta114.blogspot.cz/2014/03/o-problemu-feminismu-jeho-dusledcich.html>, 13. 04. 2014).

Hunt Botting, E. – Carey, Ch. (2004). Wollstonecraft's Philosophical Impact on Nineteenth Century American Women's Right. *American Journal of Political Science* 48 (4), s. 707-722.

Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů* (Praha: Grada).

- Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník* (Praha: Portál).
- Janebová, R. (2006). Feministické perspektivy v praxi sociální práce. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 7 (2), s. 10-19.
- Janebová, R. (2012). *Feministické teorie sociální práce* (Hradec Králové: Gaudeamus).
- Janebová, R. (2005). Rovnost příležitostí. *Sociální práce* (3), s. 1-113.
- Jarkovská, J. (2005). *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělávání* (Brno: Nasehnutí).
- Jeffreys, S. (2011). Kate Millett's Sexual Politics: 40 years on. *Women's Studies International Forum* 34, s. 76-84.
- Krasin, J. A. (1986). *Současná sociální hnutí ve světě* (Praha: Nakladatelství Svoboda).
- Křížková, A. (2010). Návrh základních principů rodinné politiky respektující principy rovných příležitostí žen a mužů. In: Sokačová, L. a kol., *Rodinná politika: rodičovská a mateřská dovolená v kontextu sladování rodinného a pracovního života* (Praha: Genders Studies), s. 23-27).
- Kuchařová, V. – Ettlerová, S. – Nešporová, O. – Svobodová, K. (2006). Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů. In: Sokačová, L. a kol., *Kariéra, rodina, rovné příležitosti* (Praha: Gender Studies), s. 6-12.
- Lisowska, E. (2007). Ženy na trhu práce realita a perspektivy. In: Machovcová, K. a kol., *Ženy a trh práce* (Gender Studies), s. 7-11.
- Lorber, J. (2010). *Gender inequality* (New York: Oxford).
- Millett, K. (1970). *Sexual Politics* (Garden City: Doubleday).
- Neumann, Kostka, S. (1999). *Dějiny ženy* (Praha: Euromedia Group).
- Nezhad, Z. (2012). Analysis of Mother's Employment its Influence on Children Training in Family. *Journal of Biological Science* 5 (1), 5-12.
- NKC (2001a). *Ženy nejsou vědě dostatečně oddány kvůli péči o dítě* (<http://www.zenyaveda.cz/gender-veda/1836-genderove-stereotypy-ve->

- vede/3637-genderove-stereotypy-ve-vede/zeny-nejsou-vede-dostatecne-oddany-kvuli-peci-o-deti, 14. 04. 2014).
- NKC (2001b). *Ženy se nehodí do tvrdých věd* (<http://www.zenyaveda.cz/gender-veda/1836-genderove-stereotypy-ve-vede/3637-genderove-stereotypy-ve-vede/zeny-se-nehodi-do-tvrдых-ved>, 14. 04. 2014).
- Oakleyová, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost* (Praha: Portál).
- Oates-Indruchová, L. (1998). *Dívčí válka s ideologií* (Praha: Sociologické nakladatelství).
- Petrusek, M. (2000). *Sociologické školy, směry, paradigma* (Praha: Sociologické nakladatelství).
- Poirot, K. (2009). Domesticating the Liberated Woman: Containment Rhetorics of Second Wave Radical/Lesbian. *Women's Studies in Communication* 32 (3), s. 263-292.
- Rampton, M. (2008). The Three Waves of Feminism. *Pacific* (http://www.pacificu.edu/magazine_archives/2008/fall/echoes/feminism.cfm, 01. 03. 2014).
- Rapport, M. (2005). *Evropa dvacátého století* (Praha: Vyšehrad).
- Renzetti, C. M. – Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost* (Praha: Karolinum).
- Rupp, J. L. (2002). *Vytoužená minulost* (Praha: One Woman Press).
- Sokačová, L. (2010). Úvod: Rodinná politika – zaměřeno na rodičovství. In: Sokačová, L. a kol., *Rodinná politika: rodičovská a mateřská dovolená v kontextu sladování rodinného a pracovního života* (Praha: Genders Studies), s. 7-15.
- Valdrová, J. (2004). *ABC feminismus* (Brno: Nesehnutí).
- Valdrová, J. (2006). *Gender a společnost* (Ústí nad Labem: UJEP).
- Veselá, L. (2006). *Feministické reflexe vědy* (Praha: FF UK).
- Wendell, S. (1987). A Qualified Defense of Liberal Feminism. *Hypatia* 2 (2), s. 65-93.

- Williams, J. C. (2001). Building a Movement: Betty Friedan and The Feminine Mystique. *Radical History Review* (80), s. 150-153.
- Willis, E. (1984). Radical feminism and feminist radicalism. *Social Text* 9/10, s. 91-118.
- Witz, A. (2001). Georg Simmel and the Masculinity of Modernity. *Journal of Classical Sociology* 1 (3), s. 353-370.
- Wollstonecraft, M. (1999). *A Vindication of the Rights of Woman* (New York: Oxford University Press).

8 RESUMÉ

The bachelor's thesis main focus is on disputes between liberal and radical feminism by comparative method. The bachelor's thesis is divided into two main parts – theoretical and analytical. The first and second chapters of thesis are theoretical parts. Those chapters describe development of feminism and history of feminism. The first wave of feminism and second wave of feminism are described in these two parts. There is described history of feminism from the last third 18th century to 80's 20th century. Disputes between liberal feminism and radical feminism describe in these chapters consist in the inclusion of liberal and radical feminism in different waves of feminism. Gender reform feminism and gender resistant feminism are stated as other of the many factors of disputes between liberal and radical feminism.

The third and fourth chapters create analytical part of the bachelor's thesis. Sections of education, family life and employment are described as main example of disputes between both feminist movements in third chapter. There are showed real examples of disputes of liberal and radical feminism in these political sections. Criticism of feminist theory and feminist movement from other feminist movement and from representatives, researchers are described in fourth chapter. Critique of liberal feminism is pointed to redundant orientation to white women middle class of society and critique of radical feminism is pointed to internal contradictions of radical feminists.